

В. В. Риков визначає корпус текстів як деяке зібрання текстів, в основу яких покладений логічний задум, логічна ідея, що об'єднує ці тексти [5]. Часто окремі тексти використовують для різних видів лінгвістичних досліджень. Робота з корпусами, тобто з масивами текстів, представлених у комп'ютерному вигляді, давно вже стала одним із основних методів лінгвістичних досліджень.

Отже, в результаті створення нашої бази рекламних звернень, ми отримаємо корпус текстів, розбитий за певними рубриками (жанрами). Залежно від того, яким із представлених жанрів скористаємось, ми можемо отримати ті чи інші висновки лінгвістичного дослідження. Накопичений корпус може служити базою для подальших філологічних і психолінгвістичних досліджень.

Література

1. Лебедев А. Н., Боковиков А. К. Экспериментальная психология в российской рекламе. – М.: ИЦ «Академия», 1995. – 16 с.
2. Мокшанцев Р. И. Психология рекламы. – М.: ИНФРА-М, Новосибирск: Сибирское соглашение, 2000. – 230 с.
3. Москальская О. И. Текст как лингвистическое понятие // Иностранные языки в школе. – 1978. – №3. – С. 13–15.
4. Пирогова Ю. К., Баранов А. Н. и др. Рекламный текст: семиотика и лингвистика. – М., 2000.
5. Рыков В. В. Корпус текстов как отражение состояния русского языка // Труды Международного конгресса "Русский язык: исторические судьбы и современность". – Москва: МГУ, 2001.

*Н. Лозова**

Институт української мови НАН України (Київ)
УДК 161.2.81'373.322

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЄСЛІВ ПОВІДОМЛЕННЯ НА БАЗІ РОБОЧОЇ ВЕРСІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО КОРПУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Дослідження лексики може ґрунтуватися на класичній вибірці з картотеки чи бути корпусно базованим. У статті здійснено спробу виявити активність функціонування окремих слів з лексико-семантичної групи дієслів повідомлення української мови, застосовуючи корпусний підхід. Метою нашого дослідження є аналіз дієслів повідомлення на робочому варіанті підкорпусу художнього стилю Національного корпусу української мови (на основі прозових творів).

Робоча версія підкорпусу художнього стилю характеризується репрезентативністю та збалансованістю [1].

До підкорпусу увійшли твори, різні за жанрами (роман, повість, оповідання, новела), написані протягом XIX–XX ст. Кількість залучених творів та кількість слів у фрагментах відповідають рекомендаціям до корпусу НКУМ [2] (іноді виникають розбіжності у визначеннях літературознавцями жанру твору; ми пристаємо на найпоширеніші):

роман (100 тис. слів)	20 фрагментів	5 тис. слів у фрагменті
повість (100 тис. слів)	20 фрагментів	5 тис. слів у фрагменті
оповідання (30 тис. слів)	10 фрагментів	3 тис. слів у фрагменті
новела (20 тис. слів)	10 фрагментів	3 тис. слів у фрагменті

У підкопусі представлено тексти:

романи

1. Р. Андріяшик Люди зі страху. II пол. XX ст.
2. Б. Антоненко-Давидович За ширмою. II пол. XX ст.
3. І. Багряний Сад Гетсиманський. Сер. XX ст.
4. І. Білик Меч Арея. II пол. XX ст.
5. В. Винниченко Слово за тобою, Сталіне. Сер. XX.
6. О. Гончар Берег любові. II пол. XX ст.
7. А. Головка Бур'ян. I пол. XX ст.
8. В. Дрозд Катастрофа. II пол. XX ст.
9. П. Загребельний Євпраксія. II пол. XX ст.
10. Панас Мирний Повія. II пол. XIX ст.

* © Н. Лозова, 2006

11. Д. Міщенко Синьоока Тивер. II пол. XX ст.
12. Ю. Мушкетик На брата брат. II пол. XX ст.
13. П. Куліш Чорна рада. Сер. XIX ст.
14. С. Складенко Святослав. Сер. XX ст.
15. М. Стельмах Велика рідня. Сер. XX ст.
16. Григорій Тютюнник Вир. II пол. XX ст.
17. Р. Федоров Єрусалим на горах. II пол. XX ст.
18. І. Франко Борислав сміється. II пол. XX ст.
19. Вал. Шевчук Дім на горі. II пол. XX ст.
20. Ю. Яновський Майстер корабля. I пол. XX ст.

повісті

1. Б. Антоненко-Давидович Смерть. I пол. XX ст.
2. С. Васильченко Олив'яний перстень. I пол. XX ст.
3. Марко Вовчок Інститутка. Сер. XIX ст.
4. О. Гончар Микита Братусь. Сер. XX ст.
5. К. Гриневичева Шоломи в сонці. I пол. XX ст.
6. Б. Грінченко Серед темної ночі. Поч. XX ст.
7. Є. Гуцало Княжа гора. II пол. XX ст.
8. О. Донченко Лісничиха. Сер. XX ст.
9. А. Кащенко Зруйноване гніздо. Поч. XX ст.
10. Г. Квітка-Основ'яненко Маруся. Поч. XIX ст.
11. О. Кобилянська В неділю рано зілля копала. Поч. XX ст.
12. М. Коцюбинський Фата моргана. Поч. XX ст.
13. І. Микитенко Вуркагани. I пол. XX ст.
14. Ю. Мушкетик Обвал. II пол. XX ст.
15. І. Нечуй-Левицький Дві московки. II пол. XIX ст.
16. І. Пільгук Дуби шумлять. II пол. XX ст.
17. А. Тесленко Страчене життя. I пол. XX ст.
18. Ю. Федькович Три як рідні брати. II пол. XIX ст.
19. І. Франко Воа constriktor. II пол. XIX ст.
20. Г. Хоткевич Аврон. I пол. XX ст.

оповідання

1. Бордуляк Дід Макар. I пол. XX ст.
2. М. Вінграновський Гусенятко. II пол. XX ст.
3. А. Головка Пилипко. I пол. XX ст.
4. А. Кащенко Оповідання про славне військо запорозьке низове. I пол. XX ст.
5. М. Коцюбинський В дорозі. Поч. XX ст.
6. П. Куліш Гордовита пара. Сер. XIX ст.
7. Панас Мирний День на пасівнику. II пол. XIX ст.
8. І. Нечуй-Левицький Афонський пройдисвіт. II пол. XIX ст.
9. А. Тесленко Школяр. Поч. XX ст.
10. А. Чайковський За сестрою. I пол. XX ст.

новели

1. В. Винниченко Студент. Поч. XX ст.
2. С. Васильченко Мужичька арихметика. Поч. XX ст.
3. О. Гончар Кресафт. II пол. XX ст.
4. Є. Гуцало Запах кропу. II пол. XX ст.
5. Г. Косинка В житах. I пол. XX ст.
6. М. Коцюбинський Сон. I пол. XX ст.
7. В. Стефаник Кленові листки. I пол. XX ст.
8. Григорій Тютюнник Лісова сторожка. II пол. XX ст.
9. І. Франко Schon Schreiben. Кін. XIX – поч. XX ст.
10. М. Хвильовий Вальдшнепи. I пол. XX ст.

Відібрано слова, що найбільш нейтрально й повно характеризують процес (або відсутність процесу) передання повідомлення, його одержання, сприйняття та володіння інформацією й становлять опозицію сем

„передавати інформацію” – „одержувати інформацію”

„передавати інформацію” – „володіти інформацією”.

Список становлять лексеми **повідомляти, сповіщати, інформувати, довідуватися, сприймати, тайти, знати, пам'ятати.**

Дієслова **повідомляти**, **сповіщати** та **інформувати** мають значення "передання інформації в найзагальнішому аспекті" (без додаткових сем), що мало характерно для художніх творів. Цим можна пояснити досить обмежену поширеність уживання цих дієслів. Так, на **повідомити** натрапляємо 8 разів, на **повідомляти** – 2 рази. Зафіксовано одне вживання віддієслівного іменника **повідомлення**. Причому більшість із цих фіксацій припадає на 60–80-ті роки ХХ ст. і дві – у творах А. Кашенка та А. Чайковського – на початок ХХ ст.

У II половині ХХ ст. майже в усіх випадках дієслова **повідомляти**, **повідомити** й віддієслівний іменник **повідомлення** мають значення саме „*передавати інформацію*” (виняток становить роман П. Загребельного „Євпраксія”, де **повідомити** означає „*оповістити*”, що можна пояснити стилістично-жанровою специфікою твору). На відміну від творів середини ХХ століття, в оповіданнях початку ХХ ст. зафіксовано дієслова **повідомити** зі значенням „*доповісти*”.

Подібна картина й з дієсловами **сповіщати** – **сповістити**. Ці дієслова теж уживані у творах 10–20-их рр. та II пол. ХХ ст. Однак із 5 вживань (3 **сповістити** і 2 **сповіщати**) 4 припадає на початок століття й лише один – в І. Пільгукі – на II пол. ХХ ст. – у знач. „*доповідати*”. Обидва дієслова – і **повідомляти**, і **сповіщати** – зустрічаємо лише в І. Пільгукі й А. Чайковського.

Інформувати й похідні з семою „*повідомлення*” вживано 6 разів:

інформувати – 1;	непоінформований – 1;
поінформувати – 2;	інформація – 1.
поінформований – 1;	

Часові межі вживання лексеми **інформувати** та похідних – початок та друга половина ХХ ст. (як і в попередніх дієсловах). **Інформувати** поряд з **повідомляти** і **сповіщати** виявлено лише у В. Дрозда в романі „Катастрофа”.

Таким чином, спостерігаємо досить малу частотність дієслів **повідомляти**, **сповіщати**, **інформувати** та їх похідних. При цьому жодного вживання цих дієслів до ХХ ст. не зареєстровано, це дає підстави припустити, що вони стали активно функціонувати відносно недавно, а в художній прозі залишилися маловживаними. Зрозуміло, що зовсім інші дані одержимо з підкорпусу публіцистики. У художній літературі ж більш уживаними є дієслова з додатковими семами на позначення яким саме способом передається повідомлення.

Значення „*передавати нульову інформацію*”, або „*приховувати інформацію*” має дієслово **таїти**. Це дієслово та однокореневі й близькі за семантикою слова трапляються 33 рази:

таїти – 1;	таємничий – 8;
затаїти – 1;	потайний – 3;
притаїти – 1;	нетасний – 2;
таїтися – 1;	таємничо – 1;
таємниця – 2;	потайки – 2;
тайна – 3;	потай – 1.
таємний – 7;	

Та лише три з них мають відношення до розглядуваної групи. Це **таємниця**, **тайна** (обидва зі значенням „*секрет*”) і **затаїти** („*приховати*”) – останній з „Чорної ради” П. Куліша.

Маловживаним для досліджуваних текстів є дієслово **сприймати** з похідними, що позначають процес одержання інформації:

сприймати – 3;	сприйняти – 2;
сприйматися – 3;	сприймання – 1.

Серед цих слів жодного з семою „*осягати розумом*”, а лише „*трактувати*”, тобто вони не є об'єктом дослідження.

Набагато частіше трапляються дієслова з семою „*мати*” або „*зберігати інформацію*” та їхні похідні. 48 випадків уживання слів з семами „*пам'ятати*” і „*згадати*” (слів з іншими семами, а також вставних слів до уваги не беремо):

пам'ятати – 20;	пам'ятувати – 4;
запам'ятати – 5;	пам'ятаючи – 1;
запам'ятатися – 4;	пам'ять – 12.
запам'ятовувати – 2;	

Дієслово **запам'ятати** 4 рази зустрічаємо з семою „*пам'ятати*” і 1 – „*забути*” („*азбуки запам'ятав уже*” С. Васильченко).

Досить поширеними є словосполучення з іменником **пам'ять** зі знач. „пам'ятати” (закарбуватися в пам'яті, зафіксувати в пам'яті, зберегти в пам'яті, мені в пам'яті); „згадати” (у пам'яті виринуло, відтворити в пам'яті, впливти (спливти) в пам'яті; „забути” (не зігреш з пам'яті; шезнути з пам'яті; не буде нам ні слави, ні пам'яті).

Пам'ятати та похідні є майже в усіх досліджуваних фрагментах, тобто вони залишаються активними протягом XIX–XX ст.

Але найбільш активно вживане дієслово **знати** – „володіти інформацією”.

За „Словником української мови” [3], **знати** має 9 значень, із яких зупинимося на першому – „мати якісь дані, відомості про кого-, що-небудь”. Ті похідні, які означають „мати відомості” або „одержувати відомості”, теж беремо до уваги. „Володіти знанням” та „розуміти” не розглядаємо. Не враховуємо також ті слова, що входять до словосполучень з іншими значеннями, вставні слова тощо. У фрагментах дієслово разом з похідними зустрічаємо 629 разів, із яких 198 відповідають заданим параметрам. Таким чином, виходить така картина:

знати – 177 (з 567);

знаючи – 2 (з 12);

дізнатися – 6 (з 10);

дізнаватися – 3 (з 4);

дізнавшись – 3 (з 5);

дознавшись – 1 (з 1);

пізнати 2 (з 25);

узнати – 4 (з 5).

Дієслово **знати** є в усіх фрагментах підкорпусу з найдавніших часів до сьогодення.

Похідні від **знати** теж з'являються досить рано, після чого функціонують стабільно в текстах усіх розглядуваних етапів.

Цікавою особливістю є те, що **знати** та похідні досить часто вживаються з іншими з досліджуваних слів у тому самому реченні. Наприклад: „— *Хіба я знаю? Десь раніше. Так давно, що й не пам'ятаю?*” або „*Того я не знаю. Та й ніколи мені вже те довідуватися*” (Вал. Шевчук); „*Княжа гора сидить на підземних печерах-чернерах, мов степова орлиця на гнізді, гай-гай, уже скільки століть відшуміло, як вона обергав своє гніздо, а що в тому гнізді — сама вона лиш і знає, мабуть, таємниці*” (Є. Гуцало).

Часто в одному реченні фіксуємо **знати** поряд з синонімами: „— *Це та вже, що допоможе? — Не знаю, соколик. Котрась має допомогти, а котра — не відаю*” (Д. Міщенко „Синьоока Тивер”).

Якщо порівняти одержані дані з даними „Частотного словаря русского языка” [6], виявимо, що вони подібні. Так, при досить широкій уживаності дієслова **сообщать**, він майже не вживається в художній літературі, натомість поширений у газетно-журнальних текстах. Мала частотність у дієслів **информировать** (6 вживання, з них жодного з художньої прози), **воспринимать** (з 18 вживань 1 – художня проза) – **воспринять** (6 – 0), **узнавать** (40 – 17), **тайть** (23 – 6) – **утанть** (7 – 4). Набагато частіше зустрічається в художній прозі **помнить** (333 – 70). Правда, **узнать** більш поширений, ніж **помнить** (343 – 131). Але найуживанішим є дієслово **знать** (2192 вживання, з них 568 припадає на художню прозу). Навіть якщо зняти з розрахунків омонім цього дієслова (іменник), це несуттєво вплине на загальну цифру.

Слід зазначити, що в „Частотном словаре русского языка» йдеться про 13 творів 11 авторів винятково XX ст., і становлять вони 25, 4 % від усіх текстів. Таким чином, порівнювати одержані дані можна лише з певним застереженням.

Набагато повнішим є „Частотний словник сучасної української художньої прози” [4; 5]. Тут розглядається 25 творів 22 авторів середини XX ст. Вибірки налічують по 1000 слів/вживань. Картина вимальовується майже така сама: **повідомляти** (4 вживання з 4 творів) **повідомити** (19 з 11), **сповіщати** (3 з 3) – **сповістити** (12 з 8), **інформувати** (подається т. іменник **інформація** – 6 з 4), **тайти** (3 з 3), **сприймати** (13 з 10) – **сприйняти** (15 з 10) досить маловживані. Трохи вживанішим є дієслово **довідатися** (36 з 15). Набагато частіше трапляється дієслово **пам'ятати** (97 з 24 – майже з усіх залучених творів). І в 13, 6 разів більше, ніж **пам'ятати**, вживається дієслово **знати** (1323 з 25, тобто з усіх залучених творів) (табл. 1):

Таблиця 1

Дієслова	Кількість досліджених творів (у дужках – відсоток від загальної кількості розглянутих творів)			Частота вживання		
	за „Частотным словарем русского языка”	за „Частотним словником”	за одержаними нами даними	за „Частотным словарем”	за „Частотним словником сучасної”	за одержаними нами даними

		сучасної української художньої прози ²		русько-го языка ³	української художньої прози ⁴	
сповіщати	5 (38%) сообщать	3 (12%)	1 (2%)	6	3	1
сповістити	9 (69%) сообщить	8 (32%)	3 (5%)	27	12	3
повідомляти		4 (16%)	1 (2%)		4	1
повідомити		11 (44%)	7 (12%)		19	8
інформувати	– информировать	–	1 (2%)	–	–	1
сприймати	1 (8%) воспринимать	10 (40%)	3 (5%)	1	13	3
сприйняти	– воспринять	10 (40%)	2 (3%)	–	15	2
довідуватися	7 (54%) узнавать	–	1 (2%)	17	–	1
довідатися	13 (100%) узнать	15 (60%)	11 (18%)	131	36	13
таїти	4 (31%) таить	3 (12%)	1 (2%)	6	3	1
пам'ятати	11 (85%) помнить	24 (96%)	27 (45%)	70	97	44
знати	13 (100%) знать	25 (100%)	60 (100%)	568	1323	567

Таким чином, наша вибірка майже повністю підтверджує дані розглянутих частотних словників, пропонуючи нові можливості дослідження частотності вживання слів.

Література

1. Демська-Кульчицька О. Репрезентативність як ознака текстового корпусу // УМ. – 2005. – № 3.
2. Демська-Кульчицька О., Балог В. Національний корпус української мови: підкорпус художньої літератури // Лексикографічний бюлетень. – Київ, 2005. – Вип. 12.
3. Словник української мови. – Т. 3. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 642–644.
4. Частотний словник сучасної української художньої прози / У 2-х томах. – Т.1. – К.: Наук. думка, 1981. – 864 с.
5. Частотний словник сучасної української художньої прози / У 2-х томах. – Т.2. – К.: Наук. думка, 1981. – 856 с.
6. Частотный словарь русского языка / Ред. Л. Н. Засорина. – М.: Русский язык, 1977. – 936 с.

Т. Монахова*

Інститут української мови НАН України (Київ)
УДК 161.2.81'322

КОРПУС ТВОРІВ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА: ФОРМАТ РОЗМІТКИ БАЗОВИХ КОНЦЕПТІВ

У статті розглянуто проблему корпусного підходу до вивчення концептів. Пропонуються принципи анотування семантичних реалізацій концепту в художньому тексті. **Ключові слова:** концепт, семантична анотація.

Корпусна лінгвістика сьогодні пропонує свої методи для дослідження різних аспектів мови: її морфологічної будови, синтаксичного устрою, лексичних значень тощо. Ми здійснюємо спробу застосування корпусних методів до вивчення базових концептів мови творів Валерія Шевчука. Наше дослідження передбачатиме створення авторського корпусу мови Валерія Шевчука із анотуванням формально-сміслових параметрів базових концептів. Планований корпус творів Валерія Шевчука згідно з усталеними класифікаціями текстових корпусів [2: 25] буде ілюстративним, а отже створюватиметься після визначення й детального вивчення досліджуваних концептів.

Концепт — це складне абстрактне явище духовної культури, людської психіки, моральних принципів тощо, яке базується на осмисленні його тлумачень в усі періоди

* © Т. Монахова, 2006